

A lush garden pond with water lilies and various plants. The pond is filled with dark green lily pads and several bright pink water lilies in bloom. In the foreground, there are tall green grasses and a few white water lilies. The background is a dense garden with various green plants and shrubs. The overall scene is vibrant and peaceful.

Trädgårdsdammen

-din nya hobby?

Låt drömmen bli sann!

LÅT INTE DRÖMMEN om vatten i trädgården förbli en dröm. Att anlägga en damm är enklare än man kan tro. Mindre dammar finns färdigformade i plast, i varierande modeller och storlekar. För större dammar klär man botten med dammfolie av plast eller med gummiduk (butylduk). På balkong eller uteplats kan ett kärl, t ex en trätunna, bli en damm i miniatyr. Ge kärlet färg och liv med en eller ett par vattenväxter, en dvärgnäckros passar bra.

Praktiska råd

Välj dammens läge med omsorg. Växterna i dammen utvecklas och blommar bäst där det är riktigt soligt och varmt. Minst halva dagen bör dammen vara solbelyst. Fiskar trivs också bäst i uppvärmt vatten. Jorden runt dammen bör helst vara fattig på sten. Stenar kan skada dammfolien.

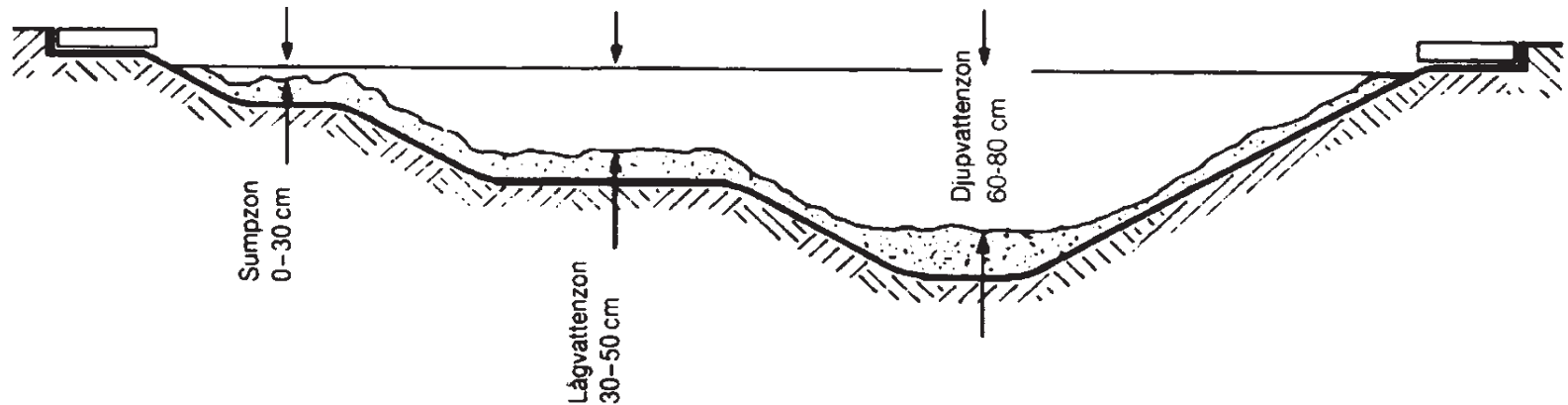
För att undgå problem med löv i vattnet bör dammen ligga en bit ifrån trädgårdens träd. Fundera över var vattnet kommer att ta vägen om dammen svämmar över vid ett kraftigt regn. Som regel bör inte en trädgårdsdamm placeras i närheten av hus. Dessutom är det förstås trevligt att kunna betrakta dammen från de "rum", ute och inne, där man oftast befinner sig.

Dammens utformning

Dela in dammen i olika zoner. Som en övergång mellan fast mark och vatten gör du en sumpzon. Den består av vattenmättad jord och kan vara 0-30 cm djup. Här planteras växterna direkt i den blöta jorden. Mellan sumpzon och dammen i övrigt behövs en avgränsande vägg så att inte jorden sköljs med ut i vattnet. En sumpzon med höga växter kan med fördel läggas vid dammens norra sida. Där får växterna mycket sol men skuggar inte dammen.

I en 10-30 cm djup grundvattenzon trivs de flesta vattenväxter. I grunt vatten trivs också fåglar och grodor. En djupvattenzon kan vara 0.5-1,5m djup. Detta är framför allt en plats för näckrosor. En djupvattenzon på minst 1 m är en förutsättning för att du ska kunna övervintra fisk, t.ex. guldfisk eller koi i dammen utan att det bottenfryser. I grundvatten- och djupvattenzonerna planteras var växt för sig i korgar. Slänterna mellan de olika nivåerna bör inte vara brantare än 45° , och varje avsats bör vara minst dubbelt så bred som hög.

Så här går du tillväga

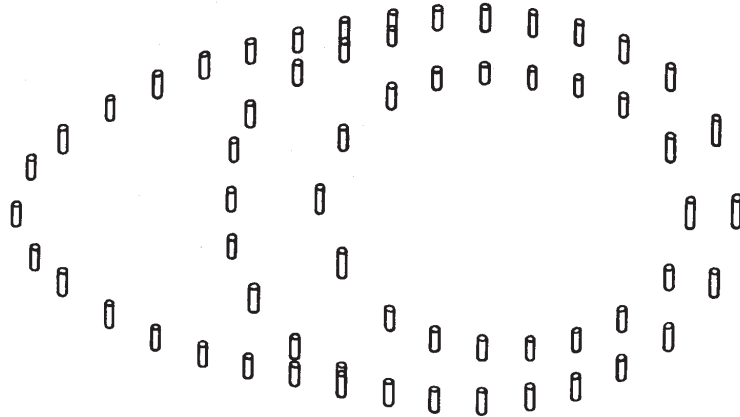
Färdigformad damm

Markera dammens form på den plats du valt. Gräv ett håll som är 10 cm vidare än dammen åt alla håll, även djupet. Tag bort alla stenar och rötter. Lägg en 10 cm tjock sandbädd i botten av hålet och sätt dammen på plats. Fyll upp runt om dammen med sand så den får ordentligt stöd överallt, men fyll först dammen till hälften med vatten, annars kan den "flyta upp" på sanden du skottar i. Var noga med att få dammen i våg!

Damm efter eget huvud

Bestäm dammens form och storlek. Arbeta med mjuka linjer och se till att göra dammen tillräckligt stor. Växterna behöver utrymme och du vill säkert också ha en öppen vattenyta där moln, gräs och blommor kan spegla sig. I en stor damm blir dessutom temperaturen jämnare och det är lättare att uppnå en biologisk balans. Dammfolien är dessutom så pass billig att det inte lönar sig att snåla på den.

Om de olika zonerna i dammen markeras exakt innan utgrävningen påbörjas, undgår man de fel som gärna uppstår när de olika djupen ska arbetas fram. En markering av det här slaget ger också en konkret bild av hur den färdiga dammen kommer att se ut.

Det finns två typer av dammfolie; polyvinylkloridfolie (PVC), och butylgummiduk. Till mindre och medelstora dammar är en 0.5 mm tjock PVC-folie bra. PVC-folien blir mjukare och lättare att arbeta med vid hög temperatur, den läggs alltså med fördel en varm dag. Butylduk är det bästa alternativet men också det dyraste. Butylduken är mycket stark och töjbar, och den är lätt och smidig att lägga. Till en större damm, mer än 8-10 m i diameter på något ställe, bör man satsa på butylduk.

Markera dammens konturer med t ex en slang, sand eller sågspån, eller med ett snöre som spänns mellan käppar. Markera också de olika avsatserna i dammen så du vet var du ska gräva djupt och var du ska gräva grundare. Börja i mitten av dammen och arbeta utåt. Gräv 5 cm djupare och vidare än du tänkt dig dammens färdiga mått. Tag bort alla stenar och rötter du ser. Lägg på ett 5 cm tjockt lager sand eller en skyddsmatta innan du lägger på dammfolien. I jord med mycket sten och rötter kan det vara befogat med både sand och skyddsmatta. Det är mycket viktigt att dammkanten blir vågrät - kontrollera med lång bräda och vattenpass. Vill du styra överskottsvatten åt ett visst håll kan du göra dammkanten 1/2-1 cm lägre där, eller konstruera någon form av bräddavlopp.

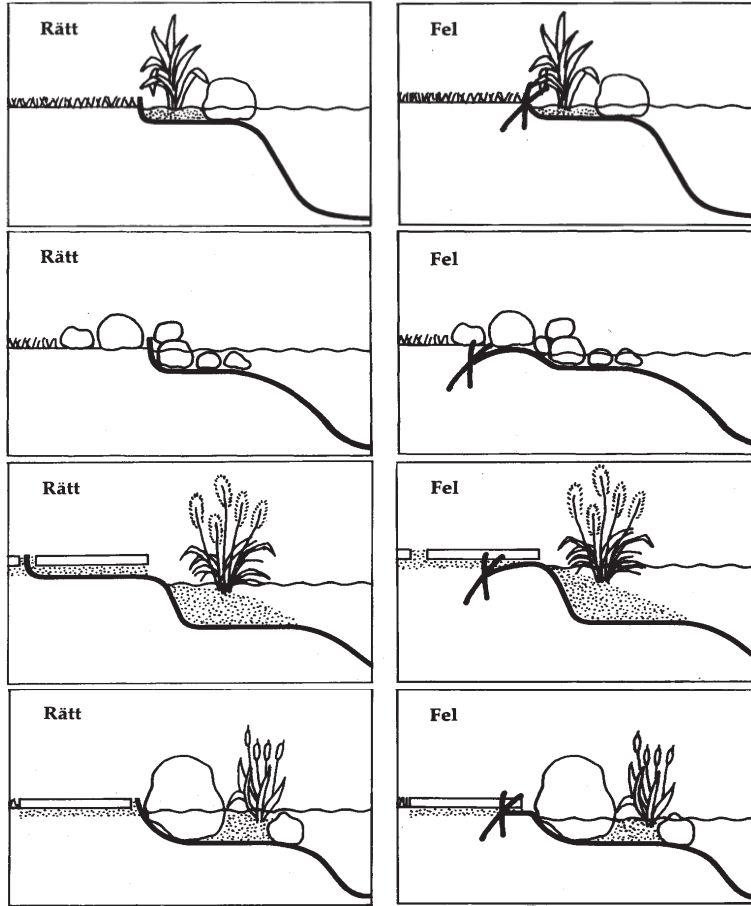
Med hjälp av ett snöre kan du mäta hur stor dammfolie du behöver. Låt snöret följa dammens form på det längsta resp. det bredaste stället tvärs över dammen. Lägg till 30 cm vid varje kant, d v s 60 cm på längden och lika mycket på bredden. Du kan också räkna ut åtgången genom att ta dammens längd + (2x största djupet) + 60 cm (för kanterna). Foliens bredd = dammens bredd + (2x största djupet) + 60 cm. Kom ihåg att gräva klart innan du köper folien!

Sträck ut dammfolien över hålet och lägg stora stenar runt om så att duken hålls på plats. Börja fylla vatten, lugnt och försiktigt, i mitten av dammen. Folien sjunker ner efter hand av vattnets tyngd och formar sig efter gropen. I början kan man få sträcka lite i duken för att undvika veck.

Av den överskjutande folien gör du en kapillärspärr, en vattenspärr, för att inte den omgivande jorden ska suga vatten från dammen, och för att inte jord ska komma ner i vattnet. Spärren åstadkommer du genom att göra en böj på folien. Lägg i singel, stenar, grus eller sand för att dölja folien i dammen. Särskilt viktigt är det att dölja den övre kanten på folien, för att slippa se den och för att undvika att den blir skadad. Grästorv, stenar, träsliprar och torvblock är exempel på material som kan användas att täcka med.

Elektriska pumpar för syresättning av vattnet i dammen, till fontäner eller vattenfall, finns av olika fabrikat och med varierande kapacitet. Rådgör med fackhandeln om vad som är lämpligt för dina behov. Tänk bara på att placera fontän och näckrosor i skilda delar av dammen. Näckrosor tycker inte om vatten på bladens ovansidor, där sitter de klyvöppningar som näckrosorna andas med.

Kantlösningar

Kantens utformning med en kapillärspärr enligt ovan, är den kanske viktigaste detaljen för att få en vacker och funktionell damm. Kom ihåg att till varje pris dölja folien så att den inte syns i strandkanten, annars försvinner varje illusion om en naturlig damm.

Om det någonstans i dammen uppstår en förbindelse mellan vattnet och den omgivande jorden kommer vattnet p.g.a. kapillärkraften att sippra ut, vattennivån sjunker och omgivningen blir sank. Man behöver dock inte råka ut för ett misslyckande av det här slaget. En damm kan nämligen göras absolut tät, men här begås ofta ett stort fel – man klipper bort överskjutande folie för tidigt eller lämnar allt för lite kvar.

Några kubikmeter (=ton) vatten åstadkommer ett rejält tryck på folien och sättningar i marken kan medverka till att folien dras ner. Det är mycket svårt att i efterhand åtgärda detta, därför bör man vänta med att skära av överflödig folie och lämna minst 20-30 cm som en säkerhetsåtgärd under den första vintern.

Dammens växter

Allmänt

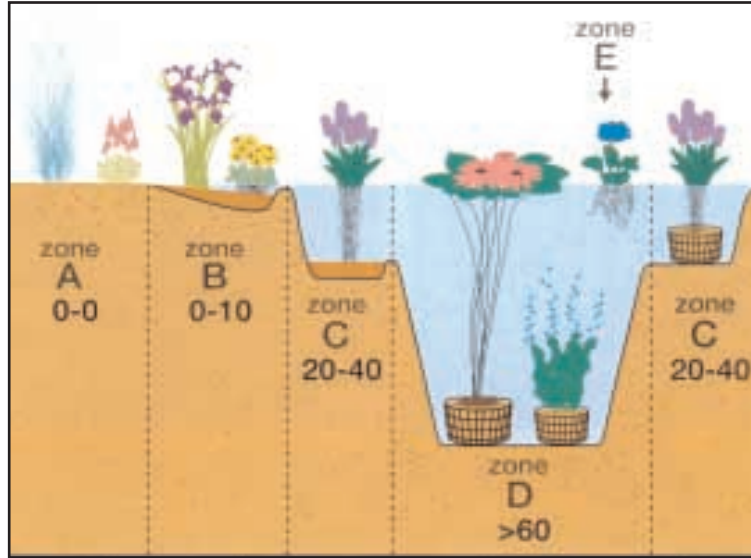
Det är med växterna du ger dammen liv och personlighet. En damm kan vara färgstark, frodig och blommande, likaväl som enkel och sparsmakad. Den kan blomma i regnbågens alla färger eller en enda.

Det finns en mängd vattenväxter att välja bland. Du kan blanda och skapa fritt, men några huvudregler bör du hålla dig till för att få en damm i biologisk balans. Dels handlar det om att välja växter med olika levnadssätt och funktioner i dammen, dels måste växterna placeras på ett vattendjup där de trivs.

För att få en damm i balans ska där finnas *undervattensväxter*, *flytväxter* och *överbattensväxter*. En tumregel säger att de tre grupperna ska få ungefär lika stort utrymme.

Undervattensväxter kan verka obetydliga där de lever nere under vattenytan, men dammens välbefinnande beror till stor del på dem. Undervattensväxter tar sin näring från vattnet via bladen. De bidrar till en låg näringsnivå i vattnet och motverkar på så sätt algbild-

Dammens växtzoner:

- A. Kantzon – utanför den egentliga dammen. En yppig plantering med buskar, perenner och prydnadsgräs här gör övergången till dammen naturligare.
- B. Sumpzon – här börjar dammfolien och man fyller denna zon med torv och/eller grus. Här planteras rikligt med övervattensväxter.
- C. Grundvattenzon – för växter som trivs i lite djupare vatten.
- D. Djupvattenzon – för näckrosor och andra undervattensväxter.
- E. Fri vattenyta – här kan flytväxter driva omkring.

ning. Dessutom är undervattensväxter viktiga syreproducenter. De gröna bladen syresätter vattnet genom sin fotosyntes.

Flytväxter kallas de växter vars blad vilar på vattenytan. Rötterna kan vara fästade i botten som hos näckrosor och sjögull, eller hänga fritt i vattnet som hos dyblad. Beräkna att täcka ungefär en tredjedel av vattenytan med flytväxter. Det blir vackert och skänker skugga åt dammens vatten, vilket hämmar de ljusälskande algerna.

Övervattensväxter är dammens karaktärsväxter. De står med rötterna i vatten men har sin blad- och blomprakt över vattenytan. Bland övervattensväxterna finns också bra "näringsslukare" som hjälper till att hålla en låg näringsnivå i dammen.

Praktiska råd

Plantering

Bästa planteringstidpunkt för växterna i vattnet är från maj-augusti, när vattnet är uppvärmt. Växterna runt dammen kan planteras från vår till höst.

I sumpzonen planteras växterna direkt i den vattenmät-

tade jorden. Grund- och djupvattenzonernas växter planteras i korgar som sedan sänks ner i dammen. Regjälå korgar behövs, vattenväxter är i allmänhet kraftigväxande. Det finns planteringskorgar i plast och i kokosfiber. Genom att plantera var växt i sin egen korg kan man begränsa de mest kraftigväxandes utbredning och förhindra att plantorna växer in i varandra. Den lilla krukån växterna leveras i ska alltid försiktigt tas bort före plantering.

Näckrosor får aldrig sättas direkt på det rekommenderade djupet. De placeras först i 20-30 cm djupt vatten och flyttas sedan, efterhand som de växer, till större djup.

Jord

Använd humusfattig mineraljord. Näckrosor planteras i ren lera. Lämpliga jordblandningar finns i fackhandeln.

Gödsel

Gödsel aldrig någonsin direkt i vattnet! Blanda in långtidsverkande näringskuler i jorden vid planteringen. Kulorna avger näring efterhand och förser växterna med allt de behöver det första året.

Skulle näringsbrist uppstå i dammen kan nya näringskuler tryckas in i jorden i korgarna.

Ljus och värme

För att växterna ska utvecklas väl bör dammen vara solbelyst minst halva dagen. Solen ger växterna ljus och värmer upp vattnet. Låt näckrosorna få dammens soligaste plats, de behöver full sol och mycket värme för att blomma länge och rikligt.

Skötsel

- ❖ Undvik humusbildande material, t.ex. löv, i dammen. Humus ger näring till vattnet och gynnar algbildning.
- ❖ Fyll på vatten vid behov under sommaren.
- ❖ Tag eventuellt bort delar av växter som utvecklas för kraftigt.
- ❖ Om dammen ligger i närheten av träd kan man spänna ett nät över dammen framåt hösten för att fånga upp de fallande löven. Löv i vattnet bildar humus.
- ❖ Låt växterna stå kvar i dammen under vintern. Där skyddas de av is och snö. Odlar du exotiska växter bör de tas upp och övervintras frostfritt (0-5°). Plantorna ska inte stå i vatten men rotklumpen ska hållas fuktig.

- ❖ Dela växterna under tidig vår om du vill föröka dem.
- ❖ Tag bort döda växtdelar och rensa upp i dammen på våren.
- ❖ Växterna konkurrerar med algerna om näringen. Ju fler växter desto mindre risk för algproblem. En viss mängd alger kommer det dock alltid att finnas i dammen.

Växtförslag

Här presenteras ett urval växter lämpliga för dammen. Tyngdpunkten har lagts på härdiga arter som kan övervintras i dammen utan problem. Många av arterna är vildväxande i Sverige. Växterna är i många fall mycket anpassningsbara vad gäller vattendjup – i naturen finns inga ”hyllor” utan gradvis övergående zoner.

Efter var växt ges förkortad information enligt följande:

- ☼: blomningsmånad anges med romerska siffror, ex IV-V = april-maj.
- ≡: Lämpligt vattendjup i cm.
- ↑: Höjd över vattenytan i cm.

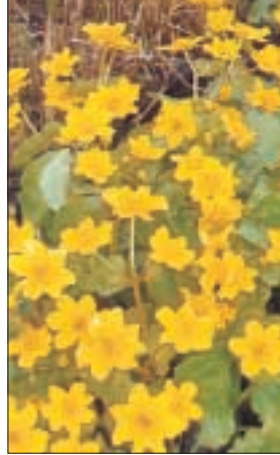
S
U
M
P
Z
O
N

Strimmig kalmus
Acorus calamus 'Variegatus'
☾0-20 †60-80

Missne
Calla palustris
☾VI-VIII ☾0-10 †20-25

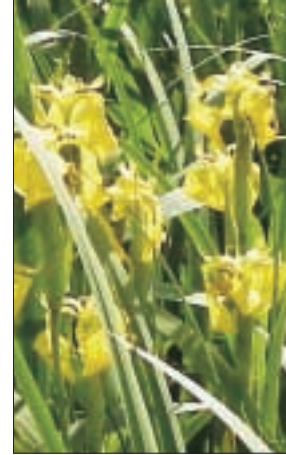
Kabbeleka
Caltha palustris
☾IV-VI ☾0-5 †30-40

Kärrtörel
Euphorbia vaginatum
☾V-VI ☾0-5 †50-120

Glansiris
Iris laevigata
☾VII-VIII ☾0-20 †60-90

Gul svärdsilja
Iris pseudoacorus
☾V-VI ☾0-20 †80-100

Penningblad
Lysimachia nummularia
☾VI-VIII ☾0-5 †5-10

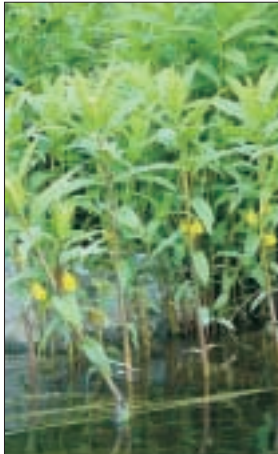
Topplösa
Lysimachia thyrsiflora
☾V-VII ☾0-20 †20-30

Fackelblomster
Lythrum salicaria
☾VI-IX ☾0-10 †60-100

Vattenklöver
Menyanthes trifoliata
☾V-VI ☾0-10 †20-30

Vänderot
Valeriana officinalis
☾VI-IX ☾0-5 †100-150

Bäckveronica
Veronica beccabunga
☾V-IX ☾0-10 †15-20

Svalting
Alisma plantago-aquatica
☼VI-VIII 🌀0-30 †50-80

Blomvass
Butomus umbellatus
☼VI-VIII 🌀10-40 †60-100

Hästsvars
Hippuris vulgaris
🌀10-40 †30-50

Vattenmynta
Mentha aquatica
☼VII-VIII 🌀0-20 †20-50

Guldvass
Phragmites australis 'Variegatus'
☼VI-VIII 🌀0-50 †175

Vattenpilört
Polygonum amphibium
☼VII-VIII 🌀10-50 †10

Vattenmöja
Ranunculus aquatilis
☼VI-VII 🌀40-100

Pilblad
Sagittaria sagittifolia
☼VI-VIII 🌀10-50 †30-50

Igelknopp
Sparganium erectum
☼VI-VIII 🌀10-50 †60-100

Tätbladigt kaveldun
Typha gracilis
☼VI-VIII 🌀10-30 †100-150

Dvärgkaveldun
Typha minima
☼V-IX 🌀10-30 †50-80

Vattenbläddra
Utricularia vulgaris
☼VI-VIII 🌀40-100

D
J
U
P
V
A
T
T
E
N
N
O
Z

Röd näckros
Nymphaea 'Escarbouclé'
☼VI-IX 🌊40-100

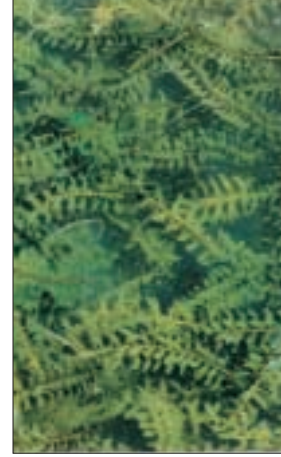
Vit näckros
Nymphaea 'Gladstoniana'
☼VI-IX 🌊50-150

Rosa näckros
Nymphaea 'Madame Wilfron Gonnère'
☼VI-IX 🌊30-80

Sjögull
Nymphoides peltata
☼VI-VII 🌊20-100

Vattenpest
Elodea canadensis
☼VI-IX 🌊40-100

Hornsärv
Ceratophyllum demersum
🌊40-150

Storslinga
Myriophyllum aquaticum
☼VI-IX 🌊40-100

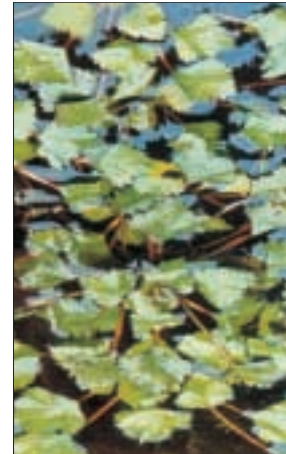
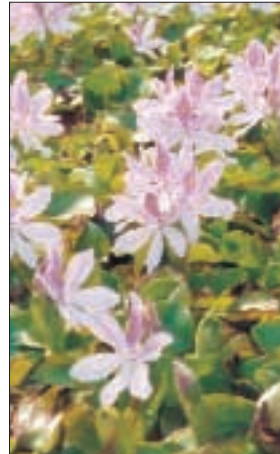
Gäddnate
Potamogeton natans
☼VI-VIII 🌊40-150

Dyblad
Hydrocharis morsus-ranae
☼VII-VIII flytväxt

Vattenhyacint
Eichornia crassipes
☼(VI-IX) flytväxt, tropisk

Musselblomma
Pistia stratiotes
Flytväxt, tropisk

Sjönöt
trapa natans 'Variegatus'
☼VII-VIII flytväxt

*Layout och textbearbetning:
Lars Forslin, Idévärlden 2001.
Texten hämtad från
Växtmästarens informations-
material.*